

AZERBAYCAN CUMHURİYETİ EĞİTİM BAKANLIĞI
AZERBAYCAN DEVLET İKTİSAT ÜNVERİTESİ
TÜRK DÜNYASI İŞLETME FAKÜLTESİ
İŞLETME BÖLÜMÜ

LİSANS BİTİRME TEZİ

**Azerbaycan'da petrol dışı sektör olarak finans
sektörünün değerlendirilmesi**

Hazırlayan

Xalid Mehtizade

141701038

BAKÜ 2018

AZERBAYCAN CUMHURİYETİ EĞİTİM BAKANLIĞI
AZERBAYCAN DEVLET İKTİSAT ÜNVERİTESİ
TÜRK DÜNYASI İŞLETME FAKÜLTESİ
İŞLETME BÖLÜMÜ

LİSANS BİTİRME TEZİ

AZERBAYCAN'DA PETROL DIŞI SEKTÖR OLARAK FİNANS
SEKTÖRÜNÜN DEĞERLENDİRİLMESİ

Hazırlayan

Xalid MEHTİZADE

141701038

Danışman

Öğr. Gör. Cəfər İBRAHİMOV

BAKÜ 2018

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ

Kafedra “İqtisadiyyat və İşlətmə

TƏSDİQ EDİRƏM

“__”_____ 2018

BURAXILŞ İŞİ ÜZRƏ VERİLMİŞ TAPŞIRIQ

“Türk Dünyası İşlətmə” fakültəsinin **Biznesin İdarəedilməsi (İşlətmə)**
İxtisası üzrə

təhsil alan tələbəsi

Xalid Mehtizadə Elgiz
(adı, soyadı, atasının adı)

Diplom işinin rəhbəri

Öğr. Gör. Cəfər İbrahimov Qaməddin
(adı, soyadı, atasının adı, elmi adı və dərəcəsi)

- İşin mövzusu** Azərbaycanca Petrol Dışı Sektor Olaraq Finans Sektorünün Değerlendirilmesi

Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti tərəfindən təsdiqlənsin

“ ___ ” _____ 2018 il No

2.Tələbənin sona yetirdiyi işin təhvil müddəti; 8 ay

3.İşin məzmunu və həcmi (izahı, hesabı və eksperimental hissəsi, yeni təhlilə ehtiyacı olan müəssisələr) Özet, Giriş, Birinci bölüm, İkinci bölüm, Üçüncü bölüm, Sonuç, Kaynakça

4.Buraxılış işi üçün lazımi materiallar

Azərbaycan Ekonomisi - Makro Ekonomik ve Sektörel Analiz O. Nuri
29.08.2003

Azərbaycan İktisadiyatı Sədaqət Əhmədova Bakı 2015

Azərbaycan – Türkiyə Tohum Üretimi ve Araştırma İşletmesi 2003.

Bağımsızlığın Onuncu Yılında Azərbaycan Ekonomisi ve Türkiyə İlişkileri. Sinan. Oğan. 12.03.2003

Azərbaycanın Agrar İktisadiyatı Müstəgillik Dövründə. N.E. Cavadov.
2000. 58 -60.

Qafqaz Universiteti Bankacılıq sistemi. Şəmsi. Muxtarov.2013. 75.

Bank işi. Azərbaycan Nəşriyatı. S. Məmmədov Bakı. 1997. 12.

Azərbaycan Kamu Yatırım Projelerinin ve Türk Müteahhit Firmalarının
Azərbaycandakı Durumunun Değerlendirilmesi R. Yakubov 2006 . 32-33

5.Qrafik materiallarının siyahısı dəqiq göstəricilərlə (vacib cədvəl, çertiyolar, yaxud qrafiklər, nümunələr və s.) 13 cədvəl

6. Buraxılış işi üzrə məsləhətçinin saoyadı, adı, atasının adı, elmi adı və dərəcəsi (diplom işinin ona aid olan hissəsini göstərməklə)

Dr. Nurhodja Akbulayev Nazirhodja

7. Buraxılış işinin təqdimi üzrə təqvim planı:

Sıra No	İşin hissələrinin adı	Qurtarma faizi	İşin yerinə yetirilməsi
---------	-----------------------	----------------	-------------------------

(yerine yetirilmə)

müddəti

Plan üzrə

faktiki

1.Bölüm (Ekim 2017 - Ocak 2018)

2.Bölüm (Şubat 2018 - Nisan 2018)

3.bölüm (Mayıs 2018)

Buraxılış işinin rəhbəri _____
imza

Məsləhətçi _____
imza

Tapşırığı imza üçün qəbul etdim _____
(tələbənin imzası)

Tapşırığın qaytarılması tarixi “ ___ ” _____ **2018-ci il**

BURAXILIŞ İŞİNİN PLANI

ÖZET

GİRİŞ

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1 AZERBAYCAN EKONOMİSİNİN TARİHI

1.2 AZERBAYCAN EKONOMİSİNİN SEKTÖREL ANALİZİ

İKİNCİ BÖLÜM

2.1 AZERBAYCANDA BANKACILIK SİSTEMİ

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.1 AZERBAYCANDAKI BANKALAR

3.2 BANKA OLMAYAN KREDİ KURMLARI

3.3 SİGORTA

SONUC

KAYNAKLAR

ÖZET

Dünyadaki devletlerin gelişmesi devletler arasındaki rekabeti artırmaktadır. Gelişmekte olan ülkelere de gelişmiş ülkelerle rekabet aparmak için ekonomilerini geliştirmeye çalışmaktadırlar. Bunun için ekonomiye büyük miktarlarda yatırımlar yapmaktadırlar. Azerbaycanda bu ülkelerden biridir. Bu araştırmada Azerbaycanın ekonomisinin SSCB dönemindeki durumu ve sonrası gösterilmektedir. İlk bölümde azerbaycan ekonomisinin bağımsızlık öncesi ve sonrası vurgulanmıştır. İkinci bölümde Azerbaycandaki bankaların, banka olmayan kredi kurumlarının ve sigorta sektörü ile ilgili araştırmalar yapılmıştır. Üçüncü bölümde ise bankaların, banka olmayan kredi kurumlarının ve sigorta sektörünün istatistikleri araştırılmıştır.

İÇİNDEKİLER

TUTANAK.....	iii
ÖZET.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
TABLolar LİSTESİ.....	x
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM AZERBAYCANIN EKONOMİSİ

1.1 AZERBAYCAN EKONOMİSİNİN TARİHİ.....	2
1.1.1 SSCB Döneminde Azerbaycan Ekonomisi.....	2
1.1.2 Azerbaycan Ekonomisi Sovetler Birliyi Döneminden Sonra.....	4
1.2 AZERBAYCAN EKONOMİSİNİN SEKTÖREL ANALIZI.....	9
1.2.1 Sanayi Sektörü.....	9
1.2.2 Tarım ve Hayvancılık Sektörü.....	12

İKİNCİ BÖLÜM AZERBAYCANIN MALİYE SEKTÖRÜ

2.1 AZERBAYCANDA BANKACILIK SİSTEMİ.....	16
2.1.1 Azerbaycanın Maliye Sektörüne Strateji Bakış Açısı.....	16
2.1.2 Azerbaycanın Maliye Sektörünün Mövcut Durumu.....	17
2.1.2.1 Bankalar.....	19
2.1.2.2 Banka Dışı Finansal Kurumlar.....	24
2.1.2.3 Sigorta.....	25

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
AZERBAYCANIN MALİYE SEKTÖRÜNÜN TEHLİLİ

3.1 AZERBAYCANDAKI BANKALAR.....	26
3.2 BANKA OLMAYAN KREDİ KURUMLARI.....	36
3.3 SİGORTA KURUMLARI.....	43
SONUÇ.....	52
KAYNAKLAR.....	53

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. 2017 ılı itibariyle Azerbaycandaki Bankaların Manat Üzerinden Varlıkları.....	26
Tablo 2. Bankaların Mevduat Portföyü.....	28
Tablo 3. Azerbaycandaki Bankaların Sermayelerinin Konsoliede Bilançosunda Payı.....	29
Tablo 4. Azerbaycanda Banka Müşterilerinin Sayı ve Faiz Oranları.....	30
Tablo 5. Azerbaycanda 2018 Yılıının İlk Çeyreyine Göre ROE ve Faiz Oranları.....	31
Tablo 6. Azerbaycandaki Bankalarda Kredi Portföyü 2017 ve 2018 Yılları İçerisinde Yapılan Araştırmalar Sonucu.....	32
Tablo 7. Azerbaycandaki bankaların lombard faaliyetleri para miktarlar ve oranları gösterilmektedir.....	33
Tablo 8. 2005 yılından 2018 yılına kadar devlet bankalarının ve banka olmayan kredi kurumları tarafından Azerbaycan ekonomisine kredilerin koyulması.....	36
Tablo 9. Azerbaycandaki Sigorta kurumlarının tahsilat ve ödemeleri.....	38
Tablo 10. Azerbaycandaki sigorta kurumlarının primleri.....	39
Tablo 11. Ülkede Faaliyette Bulunan 21 Sigorta Kurumu Tarafından Sigorta Ödemesi Hayata Geçirilib Faiz Oranlarıyla Gösterilmektedir.....	41
Tablo 12. Sigorta Hakları.....	42
Tablo 13. Sigorta Kurumlarının Sermayeleri.....	45

GİRİŞ

Azerbaycan Hazr denizinin batı sahilinde Güney Kafkasyanın doğusunda yerleşmektedir.18 Ekim 1991 yılında bağımsızlığını ilan etmiştir. SSCB nin yıkılmasından sonra diğer ülkeler gibi Azerbaycanında ekonomisinde bir sıra sorunlar vardı.Yeraltı kaynaklarla zengin olan Azerbaycan bağımsız olduktan sonra ülke ekonomisindeki sorunları gidermeye çalışmıştır. Özellikle de tarım ve sanayi sektöründeki problemleri çözmek çok zor olmuştur. Bu problemleri çözmek için kamu ve özel sektördeki girişimcilere büyük imkanlar sağlandı ve bir sıra güzestler olundu. Devletinde egemenliği ile bu sorunlar giderilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

AZERBAJCININ EKONOMİMİSİ

1.1 AZARBAJCAN EKONOMİSİNİN TARİHİ

1.1.1. SSCB Döneminde Azerbaycan Ekonomisi

XX yüzyılda Azerbaycan iqtisadiyyatmm daha kapsamlı ve büyük yükselişi 70 yıldan fazla bir dönemi kapsayan Sovyet yönetimi yıllarına rastlar. Yıllar içinde Azerbaycan iqtisadiyyatmm ekser alanları önceki dönemlere kıyasla hızla ve karmaşık gelişmiş, güçlü sanayi potansiyeli oluştu. Fakat Sovyet döneminde de ayrı -ayrı gelişme aşamalarında iqtisadiyyatm gelişme hızı ve karakterinde esaslı farklar olmuştu, iqtisadiyyatm güncel potensialmm formalaşmasmda rolü ve gelecekteki gelişme için önemi baxımmndan geçen yüzyılın 20- 40., 50-60-cı, 70-80'li ülərinm birinci yarısını, 80'li yılların ikinci yarısını ve bağımsız gelişme yılları olan 90'lı yılları ayırmak zorunludur. 20-40-cı iUər Azərbaicanm son yüz yıllık gelişme tarihinde en karmaşık ve çelişkili dönemlerden biridir. Müliaribə yıllarında cephenin petrol tələbatmm 70, yüksek oktanlı benzin ve yağlama yağına olan ehtiyacınm 100 faizini Bakü ödüyordu. Yeri gelmişken belirtmek gerekir ki, 1949 yılında dünya deneyiminde ilk kez Hazar Denizi'nden petrol çıxarılmasma başlandı. (ƏHMƏDOVA,2015).

1950'ler ve 1960'larda düzinelerce hafif ve gıda endüstrisi inşa edildi ve işletmeye alındı, birçok işletme teknik olarak inşa edildi. O yıllarda Cumhuriyet'in sanayi bölgeleri ve tesisleri nispeten daha verimli dağıtım, düşük gelişme düzeyine sahip bölgelerin daha hızlı gelişimi ve küçük ve orta ölçekli şehirlerde işgücü kaynaklarının kullanımındaki artış. Sumgayıt, Mingəçevir, Eli-Bayramlı, Daşkesen gibi yeni sanayi şehirleri yarcmmiş, Nahçıvan, Hankendi, Guba, Gazah, Salyan, Neftçala ve başka şehirlerde sanayinin gelecek daha güçlü gelişimi için temel atılmıştı. Sonuç olarak, cumhuriyet topraklarında üretici güçler önemli ölçüde iyileşti. Bakü'nün

toplam sanayi üretimi içindeki payı 1913'teki% 91.4'ten% 72.8'e düştü. (ƏHMƏDOVA,2015).

Devlet yönetiminin başı olarak 1969 yılında atanan ülkemizin ulusal liderinin cesur ve bilimsel temelli ekonomi politikası

Sonuç olarak, ilk kez Azerbaycan milli ekonomisinin gelişim tarihinde ilk defa kapsamlı ve uzun vadeli yüksek getiri aşaması atılmıştır. Cumhuriyetin dinamik gelişimi için karmaşık programların geliştirilmesi ve uygulanması, sanayinin verimliliğinin ve verimliliğinin iyileştirilmesi, kalkınma alanında tarım-sanayi kompleksinin geliştirilmesi ve toprak iş bölümündeki layık yeri

yorulmayan aktivite, benzeri görülmemiş coşku ve enerji. Bu süreç, 1970-85 döneminde kesintisiz devam etti. Bu nedenlerden dolayı, bu yıllar Azerbaycan'ın ekonomik gelişim tarihinin çok önemli ve özel bir aşamasını oluşturmaktadır. 1970-1985 yılları arasında Azerbaycan, ekonomik gelişme tarihinde ölçeğin değişmesi ve yeni evre 3'e geçiş nedeniyle önemli özellikleri için seçilmiştir. Bu dönemde SSCB hükümeti, ulusal ekonominin bir bütün olarak gelişmesini ve ayrı alanlarını öngören Azerbaycan'ın liderliğini başlatan ve ısrar eden beş özel kararı kabul etti. Bu kararlar, Azerbaycan halkı için tarihsel olarak önemliydi.

Azerbaycan SSR'sinin sosyo-ekonomik gelişiminin tüm önemli konularını yansıtıyorlardı. Bunların ya da diğer önemli olayların ve ekonomik olayların bir sonucu olarak, ülkenin 1970-1985 yıllarında ilk kez gelişmesi, geniş bir gelişme potansiyelini ortaya çıkardı ve kendi zamanına göre büyük bir üretim potansiyeli yarattı. Azerbaycan'ın elektrik, petrol ve gaz ekipmanları, pek çok kimyasal ürün, üzüm şarapları, meyve ve sebze konserve ürünleri, pamuk yünü, ipek sapı, yeşil çay vb. yüksek üretimi nedeniyle eski ittifakın önemli bir parçasıydı. 1970-1985 yıllarında üretim potansiyelinin önemli ölçüde zayıflamasına rağmen, Azerbaycan devlet

egemenliğini ve ekonomik bağımsızlığı güvence altına almak ve sistematik olarak dış ekonomik ilişkileri artırmak için önemli bir rol oynamaktadır. Bu dönemde, sanayi ve tarımda üretim dinamik büyümesi, ekonominin tüm sektörlerinde kalite göstergelerinin artması, Birlik sendikasının işleyişi cumhuriyetin payı ve dış ekonomik ilişkilere katılımındaki artış.

- Temel özelliklerinden biri ekonomik büyümenin tüm önemli göstergelerinin yüksek büyümesiydi. Ancak bu dönemde cumhuriyetin sadece bir grubu kaynaklarını daha verimli kullanabildi.

Kapsamlı ve üst düzey gelişme potansiyeli ne kadar güçlü olduğunu ortaya çıkarmıştır. Bu açıdan bakıldığında, ekonominin öncü bölgesi olan ekonomi, çok büyük bir miktar ve niteliktedir.

değişiklikler dikkat çekiyor. Öncelikle, Azerbaycan'daki sanayi üretimi her yıl 16 yıldır hızla artmaktadır. Sanayi üretiminin büyüme oranına göre, cumhuriyet eski müttefik cumhuriyetler arasında en popüler olanıdır.

gelişmiş konum.

- Sovyetler Birliği'nin 1985-1991'deki toplam ekonomik çöküşü, Azerbaycan'ı etkisiz bir şekilde etkilemedi ve ülke ekonomisi yavaş yavaş zayıfladı.

1.1.2 Azerbaycan Ekonomisi Sovetler Birliyi Döneminden Sonra

Azerbaycan'ın "geçiş döneminde" ekonomik reformları, bunları konuyla ilgili olarak sınıflandırma ve uygulamalarının gerekliliği ve gerçekliği şu şekilde gruplandırılmıştır:

- 20. yüzyılda, Azerbaycan halkının kaderine geçiş merkez üssüydü. Bunlardan biri kapitalizmden sosyalizme (1920-1937) ve diğerine Sistem çöktüğünde, sosyalist sistem (1991), sosyalizmden kapitalizme geçiştir. Her iki gelişim aşaması da birçok zorluk ve karmaşık süreçlerle zengindir. Geçiş döneminin niteliği ile karakterizedir

amaç gelir. Azerbaycan halkının geçiş döneminde çok zor olan diğeri geçiş ekonomilerine geçiş, birçok ve tatsız problemlerle sonuçlandı. Bu bir yandan Marksist-Leninist ekonomik öğretisinin sivil bilimsel, diğeri yandan Rus şovenizminin Ermeni ihaneti ve nankorluğeri birleşerek Azerbaycan Kafkasya'da bir devlet gibi yok etmek niyetinin olması ile ilgilidir.

- Her iki geçiş dönemi de genel ve ayırt edici özelliklere sahiptir. Her şeyden önce, mülkiyet ilişkilerinin oluşumu açısından bakılması gerekiyordu. Çünkü mülkiyet ilişkileri ekonomik ilişkilerden kaynaklanır ve ekonomik sistemi ve ekonomik ilişkileri değıştirir. Her iki geçiş döneminin genellemelerine ek olarak, savunmasız taraflar da vardır. Belirgin özelliklerden biri, ilk geçiş döneminde, mülkiyet değışikliğinin mümkün olan en kısa sürede tamamlandığı ikinci geçiş dönemi boyunca sahiplikteki değışimin; Uzun ve zor bir süreç ve zamanlaması belirlenemiyor. İ ve dış koşullara, milletin manevi saflığına, devlet başkanının yeteneğine bağılı olarak, bu süre kısa veya nispeten kısa olabilir. rneğinin, Azrbaycanm zorla Ermenistan ve savaşa çekmek ve komünistlerin yarattığı Karabağ sorunu Azerbaycan geçiş döneminin görevlerini başarıyla yerine getirmekte en büyük engellerden biridir.

- Azerbaycan'ın ikinci geçiş dönemi, ilk geçiş döneminden geçiş perspektifinden farklıdır. Birincisi, ona göre ki, eğer birinci geçiş dönemi ilerici ekonomik sistemden gerici ekonomik sisteme geçmeyi qarşımda amaç qoymuşdursa, ikinci geçiş sürecinde idari komut sisteminden daha gelişmiş olan piyasa ekonomik sistemine geçmeyi Azerbaycan devleti stratejik amaç olarak kabul etmiştir. İkincisi, eğer Azerbaycan, ilk geçiş döneminde eski SSCB'nin koloni olsaydı, üretim yapısının bağımsız bir devlet olarak kurulması ve ikinci geçiş dönemi boyunca üretici glerin verimli bir şekilde yerleştirilmesiydi.

- Azerbaycan'ı ulusal çıkarlarına uygun olarak uygulamak mümkündür. Üçüncüsü, eğer birinci geçiş döneminde marksist- Leninist ekonomik

öğretisi ile donanmış Bolşevikler ve komünistler sahibkarları, aydınları imha etmek, ekonomik faaliyet özgürlüğüm onların ellerinden almak yolunu seçerek İkinci geçiş döneminde, Azerbaycan devleti ekonomik faaliyetlerin özgürlüğü için şartlar yarattı ve kapitalizmden sosyalizme mümkün olan en kısa sürede geçmeyi hedeflese, piyasaya dayalı ekonomik sistemin gelişmesini sağladı. Kabul edilen yasalar ve uygulanması sınırlı değildi ve evrimsel gelişim yoluyla piyasa ekonomisi sisteminin oluşumu için elverişli koşullar.

Milli ekonominin dünya çapında tuttuğu mövke bakımından, öncelikle o ülkenin ekonomik kalkınması, dünya pazarında tuttuğu yer ile birlikte doğal ve ekonomik verimliliği ve hacmi ile bilinmektedir. Azerbaycan, global ekonomi sürecine goshulduğunda ilk olarak öz milli değerlerini göz önünde bulundurmalıdır. Her ülkenin kendine uygun yapısı ve bir gelişim seviyesi vardır. Ülkeler doğal zenginlikleri, maddi ve ekonomik güçleri yönünden bir birinden seçilirler. Bu ülkelerin milli ekonomisi, dünya ekonomisinin bir bölümünü oluştururlar ve kendi üretimleri ile markalaşır. Çağdaş durumda globalleşme sürecininin büyümesinden kaynaklanan ekonomik problemler her ülkenin ekonomik yönden kendini güvende olmasını, milli deyerlerinin hayata geçmesi ve kendine ayit bir yerin olmasını vurgulamaktadır. Dünya çapında üretimde ancak markalaşmış isimler değil, onların bir planında devletler ve bu devletlerin milli ekonomileri dayanmaktadır. Azerbaycandaki şirketlerin ,işletmelerin ülke dışı pazarlara çıkması zorlaşmaktadır. Buna görede dışarı ürün ihraç eden şirketlerin ve işletmelerin yönetenleri, ticari bilgilerin toplanması, yabancı ortakların aranması, dış ülkelerde tanınmış kuruluşların temsilcilerinin sahiplendiği bilgi ve ulaştıkları başarıları hagginda bilgi sahibi olmak ve bu bilgilerden yararlanmak ve ticari ilişkilerini de takib ederek deyerlendirmeleri yardımları olabilir. Dünya ekonomisinde Azerbaycanın da milli ekonomisinin yeri ve potansiyel imkanlarını araştırmak için ve gelişim seviyesini uluslararası yerini belirlemek

gerekmektedir. Azerbaycan Cumhuriyeti, kendi nüfusunun miktarı ve arazisi bakımından küçük devletler sırasına girmektedir. Azerbaycan ekonomisi 20 ci yüzyılın sonlarında ekonomik ve siyasi yönde sarsıntıya maruz kalmış olsa da 21 ci yüzyıla pazar ekonomisini zamanla kazanarak iktisadi bakımdan bağımsız bir ülke olarak geçmiştir. Azerbaycan, pazar ekonomisi, ilişkileri ve imkanlarından yararlanarak daha güçlü bir gelişim seviyesini yakalayabilir. Azerbaycanın en önemli doğal zenginlikleri ve belirli imkanları arasında oluşturulan önemli özelliklerinden birisi de cumhuriyette üretilen belirli ürünlerin kalitesinin iyi durumda olması ve ihraç edilmesidir. Bu durum Azerbaycan ekonomisinin gelişim seviyesini göstermektedir. Azerbaycan, sahip olduğu doğal kaynaklarına göre zengin ülke olarak kabul edilebilir. Yapılan hesaplamalarda Azerbaycanda arazisinde güneş enerjisinden yararlanarak 3500 kw gücünde elektrik stansyasi kurulabilir ve 15 milyon ton yakıt tasarruf edilebilir. Azerbaycanda yıllık rüzgar enerjisinin gücü yaklaşık 5 milyar kw/saat kadardır bu da yıllık 2 milyon ton yakıt tasarrufunun sağlanması demektir. Azerbaycan Cumhuriyeti Özel Şirketlere Yardım Milli Fonunun 8 May 2003 tarihli toplantısında alınan kararlar “Azerbaycan ekonomisinin bütün alanları ve bölgeleri ile ilgili taraflar” konusu gösterilerek onaylanmıştır. Bu belgeye göre milli ekonominin gösterilen alanları bunlardır. 1-Bilgi teknolojilerinin gelişmesi, 2-Turizm sektörü, 3-Tarım, 4-Gıda sanayisi, 5-Hafif sanayi, 6-Kimya sanayisi, 7-Yerli hammadde ile inşaat malzemesi üretimi, 8-Toplumun örf , adet ve tarihi geçmişi ile ilgili ekonomik alanlar, 9-Hizmet alanları. Azerbaycanın uzun zamanlı ekonomik ve sosyal gelişmesini sağlamak için önemli alanlardan biri yenilenme stratejisine, Azerbaycan Cumhuriyetinin sahip olduğu bölgelerin sosyo-ekonomik gelişimi için Devlet Programında geniş yer ayrılmıştır. Devlet Programında asıl görevin ekonominin bütün alanlarına yatırım yapma imkanlarının büyütülmesi ve elverişli yatırım imkanlarının oluşturulmasıdır. Azerbaycanda, Milli Ekonomik Gelişme mevcut global problemlerin

hellinde baş vurulacak önemli alanlardan biri olan turizm, süratle ilerleyen ve gelişen bir ticari alandır. Turizm birçok alandan farklı olarak kısa zamanda çok getiri sağlayabiliyor. Azerbaycanda turizmden elde edilen gelirlerin artırılması için 2025 yılına kadar 160 000 odaya sahip oteller şebekesinin yapımı ve kullanıma açılması planlaştırılır. Bugün en önemli konu Azerbaycanın milli karakterli bağımsız ekonomisinin, ülkenin özüne uygun özellikleriyle dünyada gelişim gösteren taraflarını göz önünde bulundurarak yapılandırmasıdır

(Azerbaycan Ekonomisi- Makro Ekonomik ve Sektörel Analiz O. Nuri. 2003.)

Azerbaycan ekonomisinin güçlü ve zayıf yönleri

Makroekonomik açıdan güçlü yönleri

- Döviz kurunun istikrarlı olması
- GSMH ya oranla dış borçların düşük olması
- Ucuz işgücü
- İstikrarlı bir ortamın olması

Bölgesel ve sektörel açıdan güçlü yönleri

- Güçlü bir doğal gaz ve petrol sektörünün varlığı
- Devlet teşvik politikalarının olması
- Finans sektörünün gelişme ved eden potansiyalının olması
- Hazar denizinin balıkçılık ve kürü üretimine elverişli olması
- Turizmin gelişmesi için tarihi, kültürel ve doğal zenginliklere sahip olması

Azerbaycan ekonomisinin zayıf yönleri

- İşsizlik sorunu
- Yoksulluk ve rüşvet oranı
- Gümrüklerde yaşanan sorunlar
- Tekelciliyin ve haksız rekabetin olması

- Altyapı yetersizliyi
  - Eski teknolojilerin kullanılması
  - Sektörel tekellerin varlığı
  - Bölgesel kalkınmada dengesizlik ve. B
- (R. Yakubov 2006 . 32-33)

1.2. AZERBAIJAN EKONOMISİNİN SEKTÖREL ANALIZI

1.2.1. Sanayi Sektörü

Azerbaycanın bulunduğu coğrafi mövkeyi ve iklim şartlarının iyi olması eski zamanlardan buyana kadar ülkeni bir cazib merkezi yapmaktaydı. Büyük ehemiyet kesb eden karvan yollarının, özellikle vurgulamamız gereken büyük ipek yolu Azerbaycanın arazisinden geçmekteydi. Azerbaycanın konomik gelişmeyi gerçekleştirmede, sağlayacağı en önemli özelliği ise doğal kaynaklarının zenginliği ile bağlıdır. Doğal kaynaklarının zenginliği ile seçilen Azerbaycanda kurşun, kireçtaşı, mermer, demir cevheri, maden suyu , taş tuzu, mualicevi palçık vulkanı bulunmaktadır.

(M. Vəlili. 1993. Aras. 2003)

Azerbaycanın en önemli ekonomik sektörleri 3 başlık altında incelenmektedir bunlar sanayi, tarım, hizmet sektörüdür. 1990-1995 yıllarını kapsayan bir zamanda, sanayi işletmelerinin piyasa ekonomisine uygunlaşma dönemi gibi değerlendirilebilir. 1995 yılının sonlarında sanayi ürünlerinin miktarında 1990 yılına göre % 70 azalma yaşanmıştır. Diğer sektörlerle de bakıldığında 1995 yılında faaliyetde bulunan 3839 dan fazla işletmenin faaliyeti dayanmıştır. Az sayıda işletme kısmen faaliyete devam etmiştir. Ancak 1996 yılından başlayarak makroekonomik istikrarın sağlanması ile Azerbaycan ekonomisinde bir canlanma olmuştur. 1996-

2000 yılları arasında Azerbaycanda 2100 yeni sanayi işletmeleri açılmışdır.

(Eyyubov, 2001: 66).

Ancak şunuda vurgulamak lazımdır ki 1990-1995 yıllarında başveren olumsuz ekonomik gelişmeler tek Azerbaycandakı gelişmelere değil sosyalist ülkelerinde yaşanan ekonomik ve siyasi sürece bağılıdır. Ülke ekonomisi petrola dayalı olduğuna göre sanayi sektörünün temelini makine imalatı ,kimya , petro kimya sektörü oluşturmaktaydı. Ülkenin GSMH sında sanayi sektörünün yeri yıllar itibariyle aşağıda gösterilmektedir.

1993 %26.2

1994 %20.8

1995 %29.6

1996 %28.8

1997 %27.3

1998 %22.9

1999 %28.2

2000 %36.0

2001 %37.6

2002 %34.9

(Azerbaycan Rəqəmlerde. ARDSK Yayınları. Bakı. Aras. 2003. 27-28.)

2003 yılında ülkede faaliyet gösteren işletmelerin sayısı yaklaşık 4900 civarına yakınlaşmaktaydı. Yeni kurulan sanayi işletmelerinin % 85 i özel olarak küçük ve orta ölçekli işletmelerdir. Ancak Azerbaycan ekonomisinin önceki seviyesine ulaşması için zamana eytiyacısı vardı. Mevcut sanayi işletmeleri eski teknolojileri kullanmaktaydı ve bu da işletmelerin verimliliğini düşürmekteydi. Bu nedenle de ülke arazisindeki işletmelerin büyük biçimde sermayeye ihtyaçları var idi.

(Aras, 2003:72)

Ülke Sanayisinde kurulu çok sayıda müesse bulunmaktadır. Diğer sektörlerde olduğu kimi sanayi sektörünün de dışa bağımlı olması (eski sovet ülkeleri ile iletişimin kesilmesi) işletmelerin büyük ölçüde çalışmaz duruma gelmesine neden olmuştur. İmalat sanayi sektörü son 10 yıllık dönemde üretim miktarı bakımından azalan bir seyr göstermekteydi. 1999 yılı demir çelik üretimi 1990 yılındaki üretimin sadece % 4.5 i kadardır. orman ürünleri, tekstil gibi imalat sanayi sektörlerinde de benzer duruma rastlamak mümkündür. Gıda sanayisinde şarap üretimi önemli üretim kollarından birisini teşkil etmektedir. Özellikle tekstil sektörü zamanla zayıflama dönemindedir. Tekstil sektörü Sovyetler Birliği zamanında Azerbaycan sanayisinin %15-20 sini oluşturmaktaydı. Tekstil sektöründe çalışanların sayısı 60-70 bin kişiye ulaşmaktaydı. Ülkenin petrol dışı sektörlerin geliştirilmesinde başlıca yeri tekstil sanayisi tutmaktadır. 1997 yılında,yapılan Özelleştirme layihesine göre pamuk atölyelerinin özelleştirilmesine dair kararname çıkarılmıştır.

([http . //www. Bakubusiness.com/ekonomik.htm](http://www.Bakubusiness.com/ekonomik.htm).12.03.2003. Aras. 2003 73)

Ağır sanayi işletmelerinin üretiminde ciddi azalmanın, eski Sovyetler Birliyinin yıkılması ile sosyalist cumhuriyetlerin işletmeleri arasındaki ilişkilerin kesilmesine bağlı olduğu bilinmektedir. Bu özellikle ağır sanayi sahasını kapsadığı görülmektedir.

Ülkedeki sanayi üretimi yıllar itibarıyla aşağıdaki gibi gösterilmektedir

1996	93.3
1997	93.6
1998	95.7
1999	99.1
2000	105.9

2001 111.3

2002 115.3

(Azerbaycan statistik göstericileri 2002 . ARDSK yayınları. Bakı.2002. 459)

2001-2005 yılı arasındaki zaman çevresinde sanayi ürünlerinin üretimi önceki yıllara nazaran % 5.3 olarak artmıştır. 2002 yılı sanayi ürünlerinin üretimi 20 milyar Manat olarak gerçekleşmiştir. 2001 yılına oranla % 3.8 lik artış yapmıştır. 2002 yılında sanayi sektöründeki özel sektörlerin payı % 55.2 olarak gerçekleşmiştir. Sanayi işletmelerinin tümü Sovetler Birliği dönemindeki diğer cumhuriyetlerle alakalı olduğuna göre bağımsızlık kazandıktan sonra ülkenin sanayi sektöründe problemler yaşanmaktaydı. Teçhizat ve donanımın kalitesinin düşük olması üretimin yapılmasını anlamsız hale getirmiştir.

(Aras.2003. 76.)

1.2.2 Tarım ve Hayvancılık Sektörü

Azerbaycan ekonomisinde gelişme perspektivi ve yatırım için önemli ikinci sektör ise tarım sektörüdür . Azerbaycandaki zengin tarıma yararlı araziler , değişik hava şartlarına malik olan bölgeler ve verimli topraklar tarım sektörüne ilgiyi artırmaktadır. Yeryüzünde yerleşen 11 iklimin 9 u Azerbaycanda bulunmaktadır. Bu da verimli topraklardan yılda 2 defa mehsul götürülmesine imkan verir. Azerbaycanın esas tarım ürünleri pamuk,bugday, çay ,tütün, zeytin, sebze ve. s. dir

Sovetlerin 1920 de Azerbaycanın topraklarını işgal etmesi ile tarıma yararlı araziler sovhoz ve Kolhoz adı verilen kurumlar tarafından idare edilmeye başlanmıştır. Ülkenin güneyinde İrana yakın arazide bulunan Lenkeran bölgesi özellikle subtropik bitkiler için çok elverişlidir. Sovyet döneminde önemli bir boyutta artış gösteren tahıl üretimi 1970 ve1980

yıllarda yıllık 1 milyon tona kadar yükselmiştir. Lakin Sovet yönetimi Azerbaycandaki tahıl üretimini artırmak yerine şarap alanı üzerinde durmayı tercih etmişlerdir.

1970 yıllarında Azerbaycanda şaraplık üzüm üretiminin geliştirilmesi için girişimler başlatılmıştır. toplam sermayenin çoğu sulama borularının döşenmesine ve tren yollarına ayrılmıştır. Yalaşık olarak 70000-80000 ha arazi şaraplık üzüm üretimi için açılmıştır. Planlanan hedef 1990 yılından itibaren yaklaşık yılda 3000000 ton üzüm üretmektir. 1982 yılında üretim alanlarında fazla genişletme yapmadan verim düzeyini artırarak hemin yıl içerisinde 2.2 milyon tona ulaşmıştır.

Sovet rejmi zamanında Azerbaycanda rejimin gerekli bulduğu esas 3 tarımsal üretim kolu geliştirilmiştir bunlar aşağıdakılardır.

- Pamuk
- Şarap
- Sebze üretimi idi

Bu ürünlerden az bir kısma Azerbaycanda kalmaktaydı çoğunluğu ise merkeze gönderilmekteydi

1992-1993 yıllarında topraklarının % 20 sini itiren ülke faydalı tarımsal alanları kaybetmiş ve tarım ürünlerin yetiştirilmesinde büyük ölçüde düşüş görülmüştür. Tarım alanlarının Ermenistanın işğalından sonra sebze üretimi % 50 azalmış ve üzüm üretimi de azalmıştır. 117 den çok üzüm işleme fabrikası üretimini dayandırmıştır

(Aras.2003. 80-82.)

Moskova Azerbaycanı her zaman kendi bünyesinde tutmaya çalışmıştır. Birlik fonuna Azerbaycan her yıl ortalama 1200000 ton süt ürünleri ve 40000 ton et ürünleri vermekteydi. Lakin hayvancılığın gelişmesi için Azerbaycanda gerekli hayvan yemi üretim izni verilmemekteydi. Buna göre de diğer sovet cumhuriyetlerine oranla Azerbaycanda daha az süt ve et

ürünleri tüketilmiştir. Sovetler Birliyinde örneğin kişi başına ortalama yıllık et tüketimi 66 kg idi. Azerbaycanda ise bu oran 37 kg olmuştur

(Azerbaycan – Türkiye Tohum Üretimi ve Araştırma İşletmesi 2003.)

SSCB nin dağılması ile BDT pazarını kaybeden Azerbaycanın tarımsal üretimi 1990 ve 1995 yıllarında % 48 oranında azalmıştır. Lakin bu azalma sonradan durdurulmuştur 1995 yılından sonra yapılan toprak reformlarıyla üretim artış göstermiştir. Azerbaycan için gerekli gıda maddelerinin üretimi için elverişli doğal şartların olması buna imkan vermektedir. Lakin elverişli doğal kaynakların ve iklim şartlarının iyi olmasına rağmen kaliteli tohum, makine – ekipman yetersizliği, kaliteli gübre kullanılmaması ayrıca banka kredilerinin tarım için açılmaması gibi nedenlere göre ülke potansiyali yeterince değerlendirilmemektedir

(S. Oğan 12.03.2003)

Ermenilerin işgal ettiği toprakların büyük kısmı verimli tarıma yararlı arazileridir. Örneğin, Fuzuli arazisinde yıl arzında 100.000 tondan çok üzüm üretilmekteydi. Zangilan şehrinde ise 3 üzüm işleme fabrikasının yerleştiği ve 3000 hektardan fazla üzüm sahası vardı. Ağdamdaki pamuk alanları, Gubadlı arazisinde ise hayvancılığa aid kuruluşlar vardı. Ermeni işgalına göre bu bölgeden çıkmaya maruz kalan zamanda, yaklaşık 145.000 büyükbaş hayvan burada kalmıştır. Ülkedeki çiftçilerin en büyük problemlerinden birisi de, ellerindeki nakit paranın az miktarda olmasıdır. Tarım Bakanlığı karşıdaki yıllarda iyi şartlarla çiftçilere kredi birlikleri kurmayı amaçlamaktadır. Ancak böylelikle tarımsal girdi alımlarındaki tikanıklık ya da yetersizlik aşılabılır. Bu problemin çözülmesi tarımın inkişafında önemli bir adım olabilir. Çünkü Azerbaycanda üstün kalitede bir ürün yetiştirilmesi için lazımi iklim şartları ve toprak koşulları vardır

(Aras. 2003. 86)

Nüfusun yaklaşık olarak % 36 sını istihdamda bulduran tarım sektörünün ülkenin GSMH sına katkısı her arkamızda bıraktığımız yıl bir kadarda

azalmaktadır. Tarım sektörünün ülke ekonomisindeki ağırlığı zaman geçtikçe azalırken, ülke nüfusunun % 36 sını istihdam etmeye devam eden bu sektörde de bazı reformlar uygulanmalıdır ve uygulanan reformların sayı çok olmalıdır. Bu kapsamda, özel sektör girişimcilik desteklenmekte, tarımsal altyapı iyileştirilmekte, araştırma ve eğitim faaliyetleri yapılmakta, makine ve teçhizat yardımlarında bulunmak vacibdir, Pamuk üretiminde geçmiş zamanlardan bu yana önemli bir göstergeye sahip olan ülkede üretim, Özbekistandan ve Rusiyadan gelen makinelerin ve gübre azlığı ve yedek parça fiyatlarındaki artışlara göre düşmüştür. Ülkenin pamuk üretim kapasitesi yıllık 830 000 tonu aşmaktadır. Pamuk üretiminin % 70 i hammadde olarak yabancı ülkelere satılmaktadır. Ülkedeki pamuğun % 35 el ile toplanmaktayken % 65 de makine ile toplanırdı.

2002 yılında hayvancılık ve tarım ürünleri üretiminde 2001 yılına göre % 6 artış vardır. Azeribaycanda hayvancılık ihtiyacı karşılayacak şekilde gelişmiştir. lakin 1999 yılına kadar hayvancılık sektöründe düşüşler görülmüştür. 1996 yılındaki özelleştirmeden hemen sonra büyükbaş hayvan yetiştiriciliği hızlı şekilde artış göstermiştir.

(N.E. Cavadov 2000. 58 -60..)

Devlet bütçesinden hayvancılık ve tarım sektörüne 1998 yılında 34 milyar 2002 yılında ise 85 milyar manatpara ayrılmıştır. Ayrıca 1998 -2002 yıllarında bu sektöre yabancılar tarafından 300 milyon dolar sermaye yatırılmıştır.

(Aras.2003. 92 .)

İKİNCİ BÖLÜM

AZERBAJCANIN MALİYE SEKTÖRÜ

2.1. AZERBAJCANDA BANKACILIK SİSTEMİ

Azerbaycanın ekonomisinin önemli bir kısmı bankacılık sektöründen oluşmaktadır. Bankacılık sektöründeki gelişmelerin ekonomiyi doğrudan etkilemektedir. Yapılan araştırmalara göre sektördeki başarısızlıklar ülke ekonomisinde makroekonomik durumun düşük olduğu zamanda ortaya çıktığı görülmektedir. Bankacılık sektöründe vurgulanan performansın yüksekliği ve ya düşük olması bütün iktisadi birimler bakımından vacibidir.

Kendilerine ait misyonlarının olması ile yanaşı, diğer ticari işletmelerinin yaptığı gibi kar sağlamak amacı için faaliyette bulunan bankaların eski görevlerini incelenerek finansal araştırmalar yapılması en doğru yoldur.

(Muxtarov. 2013: 75)

Serbest piyasa ekonomisine geçen zamanda Azerbaycanda gerekli bankacılık sistemi olmadığına göre bankalarda denetim ve kontrol olmamıştır. bu boşluklardan bankalar yararlanarak hızlı bir şekilde artmışlardır. Cumhurbaşkanınının 1 Ocak 1994 yılı fermanı ile manat Azerbaycanda tek ödeme vasaiti olarak kabul edilmiştir.

(Memmedov, 1997: 12)

2.1.1 Azerbaycan'ın Maliye Sektörüne Strateji Bakış Açısı

Azerbaycanda bankacılık sektöründe bazı eksikliklerin giderilmesi için hükümet 1999 yılında Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası ile birlikte reform programı hazırlamıştır. Bu stratejinin esas hedefi devlete bağlı bankaların yeniden özelleştirilmesi ve organize edilmesi, özel bankaların birleşmesi, bankaların kapasitelerinin artırılması, rekabete dayalı ve gelişen altyapı oluşturmaktır.

Milli banka sisteminin güçlendirilmesi amacıyla 2002 yılında orta ve küçük ölçekli işletmelere yardımların artırılmasına yönelik reformlara devam edilmiştir. 2003 yılında yapılan bankacılık sektöründeki reform programları yeni aşamaya geçmiştir. Bu aşamada Uluslararası Bankanın özelleştirilmesine başlanılmış ve Birleşmiş Universal Bankasının 2005 yılına kadar özelleştirilmesi planlamıştır.

Azerbaycanda bankacılık sisteminin gelişmesi için elverişli şartlar yaratmak ve öncü iş tecrübesini çekmek, yatırımları hızlandırmak için Azerbaycan Uluslararası Bankasının % 20 kuruluş sermayesini Avrupa Kalkınma Bankasına yüksek fiyatla satılması planlaştırılmıştır

(“Azerbaycan Respubilkasi Milli Bankinin 2003 cu il ucun Pul- Kredit Siyasetinin Baslica Istiqametleri Barede Beyanati “
<http://www.nba.az/az/analitic/bayanat2003-10.shtml>,18.04.2003)

2.1.2 Azerbaycanin Maliye Sektörünün Mevcut Durumu

2004-2014 yıllarında petrol gelirlerinin artması ile petrol dışı sektörde gerçekleştirilen emeliyyatlar sonucunda Azerbaycan global seviyyede hızlı ekonomik artım tempi olan ülkeler arasına dahil olmuştur. İzlenilen ekonomik artım ekonominin diğer sektörleri ile yanaşı maliye sektöründe müsbet yanı olmuştur.

Öten devrde maliye sistmeninin formalaşması ve inkişaf istikametinde sürekli islahatlar aparılmışdır. Maliye bazarlarının eşitlenmesi üzre normativ baza hazırlanmış, uluslararası tecrübeye oturulması istikametinde işlemler yapılmışdır.

Azerbaycan Merkezi Bankının aktardığı bilgiye esasen banka kreditleşmesinin illik artım hızı ortalama %30 olmuştur.Azebaycan merkezi bankının bilgilerine göre 2014 yılının sonuna kadar kapital 4.5 milyar AZN olmakla,GMH-ın %7.3 oluşturmaktadır.

Uluslararası pazarda petrol fiyatlarının 2014 yılının son aylarından başlayaraq fiyatın düşmesi Azerbaycan ekonomisine tesirsiz ötüşmemiştir. Petrol gelirlerinin azalmazsı ile ülkeye giren yabancı para akınları azalmış ve ekonominin artım gücünün düşmesi ile banka sektöründe uzun zamanlık aktivlik azalmıştır

Maliye pazarlarına nezaret palatasının bilgilerine göre, maliye sektörünün diğer sistemi olan sığortda pazarında 2010-2015 yıllarında illik artım hızı %20 oranında olmuştur.İcbari sığorta kanunun ehatesinin genişlendirilmesi bu sektörde talep yaradan başlıca faktör olmuştur. 2011 yılından başlayarak ülke tarafından başlatılan tedbirler hayat ve hayatdışı sığortasının hızlı şekilde inkişafında esas rol oynamıştır.

(Azerbaycan Respublikasında Maliyyə Xidmətlərinin İnkişafına Dair Strateji Yol Xəritəsi. 2016. 9.)

Maliye pazarını geliştirilmesi için önemli işler görülmüş aynı zamanda 2011-2020 yıllarında Azerbaycanda kıymetli kağızlar pazarının dirçelmesi yolunda Devlet Proqramı kabul edilmişdir. Bu proqrama göre maliye pazarının kalkınması yolunda işlere başlanmışdır.

Devlet pragramının ilkin merhelesinde 2011-2014 yıllarında kıymetli kağızlar pazarının geliştirilmesi, bu maksatla hukuki bazanın tekmlleştirilmesi vekıymetli kağızlar pazarında kişi kapitalının inkişafı için imkanlar yaratılmıştır

Maliye pazarlarına nezaret palatasının bilgilerine göre 2015 yılının sonunda 43 bank,48 bank olmayan kredi teşkilatı, 27 sığorta teşkilatı, 5 investesiya şirketi ve 109 kredi ittifakı faaliyyet gösteriyor. Bankaların ve kredi teşkilatlarının maliye sistemi içerisinde aktivleri 2015 yılında kredi teşkilatları %9.7 bankaların ise %88, sığorta şirketlerinin ise aktivlerde payı %2.3 dür.

(Azerbaycan Respublikasında Maliye Xidmətlərinin İnkişafına Dair Strateji Yol Xəritəsi. 2016.10)

Azərbaycanda maliyyə sektorünün güclü, zayıf, fürsət və təhdit yanları.

1. Güclü yanları

- A) Maliyyə bazarlarının eşitlənməsi və kontrolü üzərə vahid nizamlayıcının olması.
- B) Maliyyə bazarının və təlim ocaqlarının düzənlənməsi.
- C) Kıymətli kağızlar bazarında çağdaş bir bölümün olması.

2. Zayıf yanları

- A) Banka sisteminin sərmayə yerinin yoğun olmaması.
- B) Bankaların kredit risklərinin yüksək olması.
- C) Maliyyə bilgisinin düşük olması.
- D) Maliyyə xidmətlərinin ulaşılmasının zayıf olması.
- E) Banka dışı maliyyə bölümünün zayıf olması.
- F) Maliyyə sektoründə toplu kontrolün zayıf olması.

3. Fırsətlər

- A) Maliyyə sektoründəki islahatların dövlətin planları arasında olması.
- B) Emanətlərin tam olaraq sığortalınması.
- C) Strateji para ehtiyatlarının oranının yüksək olması.

4. Təhdidəci yanları

- A) Petrol fiyatlının dəyişən olması.
- B) Aktiflərin durumunun kötüləşməsi.
- C) Bankaların maruz kaldığı risklərin bütünlükdə maliyyə bazarlarında dəyişikliyə səbəb oluyor.

(Azərbaycan Respublikasında Maliyyə Xidmətlərini İnkişafına Dair Strateji Yol Xəritəsi. 2016.11.)

2.1.2.1. Bankalar

Azerbaycanda Merkez Bankası, özel sermayeli yerel bankalar, sermayesi devletin olan bankalar ve yabancı bankalar vardır.

Azerbaycanda bankacılık sisteminin gelişimi 3 aşamadan ibaretdir. İlk olarak 1990-1992 yıllarında Merkez Bankası teşekkül ettirilmiştir. 1992 - 1994 yıllarında istikrarsız bir ortamda bankacılık gelişmiştir ve son olarak 1994 yılından sora makroekonomik istikrar ortamında bankacılık yeniden yapılanması ve gelişimin sağlanmaya çalışılması dönemini kapsayır.

Merkez Bankası ve bankacılık sektöründeki düzenlemeler ile ilgili 7 ağustos 1992 yılında Banka ve Bankaların faaliyetleri ile Merkez Bankası hakkındaki kanun ard-arda yürürlüye girmiştir. Azerbaycan Cumhuriyetinin Milli Bankının 1992 yılında nizamnamesi kabul edildi.

(Aras.2003. 108.)

1995 yılında 4 devlet bankası Sanayi bankası, Agrobank, Uluslararası banka ve Emanet bankası geri ödenmeyen kredilerin % 86 sına, banka aktiflerinin %81 ne, şubelerin %65 ne, banka sektöründe çalışanların %72 ne ve mevduatların %75 sahiptiler. Ülkede banka sayısı 1995 yılına kadar artış göstermekteydi. 1996 yılından ise banka sayısı nda azalma başlamıştır.

1 ekim 1997 yılında yeni düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzelemelerle yeni açılan bankalar için sermaye yeterliliği 1250000 dolar olarak kabul edildi. Faaliyetlerini sürdüren bankalar için bu rakam 800000 dolara yükseltildi. Bu düzenlemeler ile sermayesi az olan bankalar kapandı. Bu devrde Azerbaycanda bankacılık hizmetleri ve mali piyasa araçları gelişmemişdi. Lakin yabancı banka şubeleriyle rekabete girebilmek için yerli sermayeli bankalar kalitesini ve hizmet çeşitliliğini arttırmaya çalışmışlardı.

2001 yılında ülkede olan 158 kredi kuruluşu say itıabıyla 2002 yılında 116 olmuştur. 2003 yılında ise birazada düşerek 93 kredi kuruluşu faaliyet göstermekteydi. 2003 yılında ülkede 2 devlet bankası Birleşmiş Universal Bankası ve Azerbaycan Beynalhalk Bankası faaliyet göstermekteydi.

Faliyet gösteren kredi kuruluşlarının 2002 yılı başlarında şubelerinin sayısı 191 idise 2003 yılının başlangıcında bu rakam 226 ya yükselmiştir

(kaynak; www.nba.az/az/statistics/monetary_indicators/info_2002.shtml. 10 04 2003)

Azerbaycanda yerli bankalarla yanaşı yabancı bankaların da şubeleri faaliyette gösterilmekteydi.

2001 yılında Azerbaycanda plastik kartlarla faaliyet yapmalarına izin verilen kurumların sayısı 23, Mevduat kabulüne izin verilen kredi kurumu sayısı 41, kıymetli madenlerle faaliyet sürdüren kurum sayısı 1 ve faaliyetini yabancı para birimi ile sürdüren 43 kurum vardır. 8 bankanın lisansı 2002 yılı nizamnamesine göre sermayesini 2.5 milyon dolara yükseltmediyi için iptal edilmiştir. Bankacılık sektöründe sermaye artımı doğrultusunda verilen kararlar sonucu 50 ye yakın banka faaliyetini sürdürememiş ve faaliyetini durdurmuştur.

Ülkede yabancı sermayeli bankaların sektördeki payı % 35 -40 civarındadır. Azerbaycanı bir çok devletlerle mukayise ettiğinde bu oranın diyer fazla yüksek olduğu görülmektedir.

Bağımsızlığın ilk yıllarında Azerbaycanda bankaların kuruluş sermayesininin düşük tutulduğna göre bankaların sayısında bir artış görülenmekteydi. Sonra ise banker faciyesi yaşandığına göre Merkez Bankası bankaların kuruluş sermayesi miktarını artırmıştır. Bu durumda bankaların bir çoku sektörden çekilmiştir ve bankaların sayısında düşüş izlenilmiştir. 2002 yılının temmuz ayında faaliyette bulunan bankalar için ise kuruluş sermayesi 2.5 milyon dolara yükseltilmiştir.

(kaynak; www.nba.az/az/statistics/monetary_indicators/info_2002.shtml. 10 04 2003)

Merkez bankasının kuruluş sermayelerini 2.5 milyon dolara yükseltmesi nedeniyle ticari bankaların bazıları birleşib bir banka haline gelmişler bazı bankalar ise sermaye yetersizliyi nedeniyle faaliyetlerini sürdürememişler

buna görede önceden fazla olan banka sayısında düşüşler olmuştur. Sonuçta 1990 yıllarında Azerbaycanda 240 banka faaliyet göstermişirse 2003 yılında bu rakam 46 olmuştur.

2000 li yıllarda uygulanan para politikaları banka sayısının azalmasında önemli rol oynadığı da dikkate alınmalıdır. Bu sektörün tüm banka aktifi 1 milyar dolar civarında olmuştur. Bu rakam GSMH nın % 17 sini özünde birleştirmektedir.

Bankacılık sektöründe yaşanan sorunların başında likidite sorunu olduğu görülmektedir. Sektörde fazladan ticari banka bulunmakta ve bankalar tek şubeli yapısal özelliği ile seçilir ve yetersiz sermayeye sahiptirler.

Ekonomide özelleştirme başlatıldığı zaman bankacılık sektöründe özelleştirilmesi labüd görünürdü. Ülke kendi bankacılık sistemini kurma konusunda ilerleme yaparken devlet bankalarında da yenilemeler yapmıştır. Sovet döneminden faaliyetini sürdüren 4 bankadan 3 nün birleştirilmesine 2000 yılında başlanabilmiştir.

Özelleştirmeler sonucunda ekonomide bankacılık sektörünün ağırlığı giderek artmış, bankalara güven sonsuz olmuş ve bankaların mevduatlarının genişlemesi kredi imkanlarını artırmıştır.

Devlet bankalarının verilen kredilerde ağırlığı fazla olduğu görülmektedir. Ülkede 2002 yılında kredilerin % 35 inden fazlasını özel bankalar % 45 inden fazlasını devlet bankaları % 15 civarında ise diğer banka dışı kredi kuruluşları vermektedir.

Toplam kredilerin % 65 i döviz olarak % 35 ise manat olarak verilmiştir. Kısa vadeli kredilerin % 30 u devlet sektörüne %70 i ise özel sektöre verilmiştir. Verilen kredilerde ulaşım, haberleşme, ticaret ve hizmet sektörlerinin daha büyük pay sahibi olduğu görülmektedir.

(Aras.2003. 112.)

2002 yılında reel olarak banka kredileri % 15 artım göstermiştir. Uzun vadeli krediler % 10.5 kısa vadeli krediler ise % 5.2 artmıştır. Verilen kredilerin % 13.1 i banka olmayan kurumlar tarafından % 86.9 u ise bankalar tarafından verilmiştir.

Azerbaycan ekonomisine 2016 yılının ocak ayında verilen toplam kredi miktarı 2 trilyon 592.8 milyar manat olmuştur. Verilen kredilerin % 39.08 i özel bankalar, % 47.85 in devlet bankaları % 13.07 si ise banka olmayan kredi kuruluşları tarafından verilmiştir.

Azerbaycanda yıllar itibarile kredi miktarları milyon manat olarak aşağıda gösterilmiştir.

Yıllar	Toplam	Uzun vadeli	Kısa vadeli
2010	1449	184.2	1264.5
2011	2042	140.9	1901.2
2012	2133.6	45.8	2087.7
2013	2215.5	55	2160.6
2014	2321.8	649.9	1672
2015	2431.3	661.5	1770
2016	2592.9	731.2	1862.7

(Azerbaycan Reçemlerinde ARDSK Yayınları, Bakı, 2016. 56)

2016 yılında mevduatların % 15 i manat olarak % 85 i ise döviz olarak gerçekleşmiştir. Mevduatların döviz olarak yatırıldığı fazladan yüksek olduğu gözükmektedir. Mevduatların büyük kısmı devlet bankalarında toplanmaktaydı. 2015 yılına göre 2016 yılında döviz olarak mevduatlar % 5 lik bir artış göstermekteydi.

Yıllar itibarile mevduatlar milyon manat olarak aşağıda gösterilmiştir.

2010	1819.8
2011	2042

2012	2133.7
2013	2215.5
2014	2321.7
2015	2431.3
2016	2592.9

Kaynak: Azərbaycan Rəqəmlərində. ARDSK Yayınları. Bakı. 2016. 56

2.1.2.2.Banka Dışı Finansal Kurumlar

Azərbaycanda ADRA, ACDI/VOCA, NNE, FINCA, NRC, OXFAM, IOM, MC, WVI və SCF olmaq üzere 10 uluslararası banka olmayan kiredi kurumu faalियette bulunmaktaydı. Banka olmayan kiredi kurumlarının 2450 den çok müşterileri vardır. Bu kuruluşların müşterileri 9160 iş yerleri kurmuşlardır. İsimini geçen kurumların müşterilerine yaklaşık olarak 4 milyon dolar kiredi vermişlerdi. Lakin bu kurumların gelişmesi ile ilgili bazı sorunlar ortaya çıkmaktadır. Bu sorunlar içerisinde kurumsal düzenlemelerin yetersizliyi, küçük miktarlarda kredilerin verilmesi Azərbaycanda tam olarak formalaşmaması, bu kurumların 100-1000 dolar arası verikleri krediler geçici durum gibi algılanmıştır. bir başka sorun ise bu kuruluşların verdikleri krediler kısa vadeli olduğuna göre ekonomik kalkınmada bir anlam arz etmemesidir.

(Qeyri Bank Kredit Təşkilatları Bazarda Hökmranlıq Edir. 525 ci Qazet www.525ci.com/2003/01/04. S. Eyyuboğlu)

Devlet bankalarında yapılan reformlar ; yeni piyasaların ve hizmetlerin gelişmesi, yönetimin gelişmesi, bankaların örgütsel ve kuramsal gelişmesi için Dünya Bankasının SAC programına uygun olarak yapılmaktadır

(İllik Hesabat. Azərbaycan Respublikası Milli Bankı. 2000)

2001 yılının 16 şubat ayında Merkez Bankası AZİPS sistemini bankaların ulusal döviz işlemlerinin sürekli ve online sisteminde

gerçekleşmesi için kurmuştur. Bu sistem SWIFT esasında uluslararası standartlara uygun olarak kurulmuştur.

(Bakı. Biznes Zerkalo Gazeti.28 fevral 2001.)

2.1.2.3. Sigorta

Ülkede sigortacılık sektörünün gelişmesi için atılan ilk adım sektörde monopole son koymak idi. Kısa bir süre sonra bu amaç doğrultusunda Devlet Sigorta Kurumuna rakip sigorta kurumları sektörde kendini göstermeye başladı.1992 yılından itibaren sigorta kurumları yabancı ortaklar ile birlikte kurulmuştur. 1995 yılından sonra ise yerli sermaye ile kurulmaya başlandı.

2003 yılında Azerbaycanda 34 sigorta kurumu bulunmaktaydı. Bunların 8 i yabancı 26 sı ise yerli sigorta kurumları olmuştur. 2018 yılında bu rakama 21 e düşmüştür

(Azerbaycan Respublikası Dövlet Statistika Komitesi. www.azstat.org. 20.05.2018)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AZERBAJCANIN MALİYE SEKTÖRÜNÜN TEHLİLİ

3.1 AZERBAJCANDAKI BANKALAR

Azerbaycanda 2017 yılı itibariyle 30 banaka bulunmaktadır. Azerbaycanda Access Bank, AG Bank, AFB Bank, Amrah Bank, Azer Türk Bank, Kapital Bank, Mugan Bank, NBC Bank, Nikoil Bank, Naxcivan Bank, Rabitə Bank, Turan Bank, Unibank, Paşa Bank, VTB Bank Azerbaycan, Ziraat Bank Azerbaycan, Xalq Bank ve bazı bankalar möcuttur . Bu bankalar devlet bankaları ve özel bankalar olmak üzer 2 ye bölünürler. Bu bankaların ana amacı kar elde etmek ve Azerbaycanın ekonomisinin kalkınmasına yardımcı olmaktır.

Varlıklar- muhasebe terimi olub geniş anlamda işletmenin sahib olduğu tüm maddi varlıkları kapsamaktadır. Varlıklar pasiflerin eksine olarak işletmeye gelir getirir. Varlıkların çokluğu gelecek yıllar için gelirlerin artmasının göstergesidir. Yüksek varlıklı bankalar neredeyse en güçlü bankalardır.

Tablo 1. 2017 yılı itibaiyle Azerbaycandakı bankaların manat üzerinden varlıkları

Bankalar	Varlıklar
Paşa Bank	333383500
Kapital Bank	319057373
Xalq Bank	184588722
Access Bank	872635000

Rabite Bank	667857000
Turan Bank	521481000
AG Bank	502653410
Nikoil Bank	413210000
Muğan Bank	407473000
AFB Bank	397981090
VTB Bank Azerbaijan	404986300
Azer Türk Bank	309429311
Amrah Bank	239404488
Express Bank	280085000
Ziraat Bankı	154391690

Kaynak: <http://banco.az/az/news/aktivlerine-gore-banklarin-reytingi-tam-siyahi> 2018.05.18

Tablodan da görüldüğü gibi 2017 yılında Azerbaycanda Aktivlerinin hacmine göre bu 3 banka ilk sıradadırlar. Xalq Bank, Kapital Bank ve Paşa bank sonraki sıraları Access Bank, Rabite bank ve bazı bankalar tutmaktadırlar. Aktivlerinin hacmine göre Paşa Bank liderdir.

2017 yılı için Azerbaycandaki bankaların mevduat portföyü tablo 2 de gösterilmektedir

Tablo 2. Bu tabloda bankaların mevduat portföyü manat üzerinden gösterilmektedir.

Banka	Mevduat Portföyü
Paşa Bank	264277700
Kapital Bank	233290643
Xalq Bank	123059899
Bank Respublika	470563000
ASB Bank	607688610
Access Bank	313463000
Ata Bank	291182530
Bank of Baku	304435120
Turan Bank	260776000
AG Bank	222695740
Nikoil Bank	234472000
Rabite Bank	197189000
AFB Bank	174648647
Yapı Kredi Bank	185108000
Express Bank	106772000
Amrah Bank	130310060

Bank Avrasiya	37849200
---------------	----------

Kaynak. <https://fins.az/bank/926837/depozit-portfeline-gore-banklarin-siyahisi-reyting.html> 2018.05.18

2017 yılında bankaların mevduat portföyü büyüklüyüne göre yenede bu 3 banka ilk sıradadırlar Xalq Bank, Kapital Bank ve Paşa Bank sonra ise sırasıyla diğer bankalar gelmektedirler.

Taplo 3. Azərbaycandakı bankaların sermayelerinin konsolide bilançosundakı payı

Bankalar	Sermayenin Konsolide Bilançosundakı payı
Beynalxaq Bank	% 28
Paşa Bank	% 11
Ata Bank	% 3.8
Kapital Bank	% 6.5
Express Bank	% 3.7
Nikoil Bank	% 2.6
Bank Silkway	% 3.3
Rabite Bank	% 2.2
ASB Bank	% 2.4
Naxcivan Bank	% 1.91
AFB Bank	% 1.86
Yapı Kredi Bank	% 1.9
Uni Bank	% 1.76

Muğan Bank	% 1.74
Access Bank	%1.55

Kaynak: <http://banco.az/az/news/tehlil-bank-sektorunun-icmal-balansinda-banklarin-cemi-kapitali-ne-qeder-paya-sahibdir>. 2018.05.19

Ülkede faaliyette bulunan 5 Bankanın sermayesinin konsolide bilançosundaki payı % 56 dır. Diğer banakalrda ise bu rakam % 44 dür. Ülke nüfusunun % 60 dan çoku banka müşterisidir.

Müşteriler bankaların hizmetlerinden maksimum yararlanmaktadırlar. İster krediler olsun isterse de para aktarımları olsun aşağıdaki tablo yardımıyla statistiklere baka biliriz.

Tablo 4. Bu tabloda banka müşterilerinin kimler olduğu, sayı min kişi ile ifade edilmekte ve faiz oranları gösterilmektedir.

Banka Müşterileri	Sayı	Faiz oranları
Girişimcilik yapan iş adamları	238	% 4
Girişimcilik yapmayan iş adamları	5632	% 94
Toplam gerçek kişiler	5870	% 98
Tüzel kişiler	91	% 2

Kaynak: http://banco.az/sites/default/files/news/musteri_0.jpg 14.05 2018

Azərbaycanda 2018 yılında banka müştərilərinin sayı 5 milyon 961 mindir onun 5 milyon 870 mini geçək kişilər, 91 mini isə tüzəl kişilərdir.

Finansal oranlardan biri de özkaynak getirisini göstərən ROE dir. Bu göstərgə, tek bir özkaynak için net karı yansıtır ve net karın özkaynaklara oranı ile hesablanır. 2018 yılında Azərbaycandakı bankaların ROE oranı aşağıdakı tabloda göstərilmişdir.

Tablo 5 Azərbaycanda 2018 yılının ilk çeyreyinə görə ROE faiz oranları.

Banka	ROE Faiz oranı
Azərbaycan Beynəlxalq Bankı	% 12,8
Bank Silkway	% 9,02
AFB Bank	% 7,22
Kapital Bank	% 8,84
Uni Bank	% 6,97
Xalq Bank	% 2,82
Bank Avrasiya	% 5,18
Ziraat Bank	% 1,93
NBC Bank	% 1,42
ASB Bank	% 1,84
Paşa Bank	% 1,38
Bank of Baku	% 0,65

Yapı Kredi Bank	% 0,90
Express Bank	% 0,52
Turan Bank	% 0,37

Kaynak: <http://banco.az/az/news/banklarin-kapitali-ne-qeder-gelir-getirir-roe-emsali-uzre-renkinq> 2018.05.19

ROE faiz oranlarının en yüksek göstericisi Azerbaycan Beynelxalq Bankası % 12,8 , Banka Silkway % 9,02 ve AFB Bankasında % 7,22 olmuştur.

ROE faiz oranlarının en düşük göstergesi ise Yapı Kredi Bankası % 0,90 , Express Bankası % 0,52 , Turan Banka için ise % 0,37 olmuştur.

2018 yılında bankaların 1 yılda kredi portföyünü artırmalarını faiz oranı ile tablo 6 da gösterilmektedir.

Tablo 6. Bankalarda kredi portföyü 2017 ve 2018 yılları içerisinde yapılan araştırmaların sonucu

Bankalar	01.04.2017	01.04.2018	Faiz oranı
Rabite Bank	162279	246123	% 52
Ziraat Bank	54832	79414	% 45
Bank BTB	117817	153520	% 30
NBC Bank	126264	164628	% 30
Günay Bank	122761	146347	% 19
Paşa Bank	867969	977875	% 13
Ata Bank	393700	464332	% 18
Bank Silkway	372551	412666	% 11
AFB Bank	210635	226165	% 7

Express Bank	171949	189751	% 10
Xalq Bank	1261913	1322549	% 5

Kaynak: <http://banco.az/az/news/bir-il-erzinde-banklar-oz-kredit-portfelini-ne-qeder-artirib> 20.05.2018

Azərbaycanda 2017 yılından başlayarak 2018 yılına kadar 1 yıl içerisinde kredi portföyünü Rabitə Bank % 52 , Ziraat Bank % 45 ve sırasıyla diğerleri gelmektedir.

Azərbaycanda lombardların esas faaliyetleri kişilere kıymetli metal, ev aletleri ve araba karşılığında borçluya para vermektir. Bu faaliyet türü ile özel lombard teşkilatları ilgilenmektedirler. Tablo 7 yardımıyla ise lombard faaliyeti yapan bankalar gösterilmektedir.

Tablo 7. Bu tabloda Azərbaycandakı bankaların lombard faaliyetleri para miktarlar ve oranları gösterilmektedir.

Banka	oran	miktar
Bank BTB	% 22.8	10000
Turan Bank	% 22	500 - 10000
Ata Bank	% 22	300 - 10000
Amrah Bank	% 27	300 - 20000
Azer -Türk Bank	% 29	15000
Bank Avrasiya	% 27	10000
Bank Respubilka	% 30	300 - 10000
Rabitə Bank	% 30	10000

Expressbank	% 30	300 - 15000
Uni Bank	% 35	500 - 5000
Muğan Bank	% 48	300 - 20000

Kaynak: <http://banco.az/az/news/hansi-banklar-lombard-kreditleri-verir-cedvel-0> 03.06.2018

Tablodanda görüldüyü gibi en düşük oranla para veren bankalar Ata bank , Turan Bank ve Bank BTB dir. En yüksek oranla para veren ise Muğan Bank ve Uni Bank dır.

Azərbaycanın maliye sektorünün kalkınması için 2020 yılına kadar strateji bakiş dış ve iç böhrana karşı dayanıklı, risk yönetim sürecine fazla fokuslanmış ve gelecek yıllar için büyük vedler verecek olan bir maliye sistemi formalastırmaktır.

Geçen dövde maliye sistemi için ilkin kuruculuk işlerinin sona ermesi,sistemin inkişafi için yapılan islahatlar, kaliteli elemanların çokluğu maliye sisteminin yeni kalkınma seviyesine geçmeye zemin yaratmıştır.

2020 yılına kadar maliye institutları, esasen bankalar iyileştirilecek, maliye institutlarının kapitallaşma ve likvitlik sorunları hellini tapacak investorların kıymetli kağızlar pazarında iştrak etmesi için şerait yaradılacaktır.

(Azərbaycan Respubilkasında Maliyə Xidmətlərinin İnkişafına Dair Strateji Yol Xəritəsi 2016. 12.)

2016- 2020 yıllarında kapitallaşma ve likvitlik sorunlarının hel olunması, hukuki ve tenzimleme çerçevesinin iyileştirilmesi 2025 yılına kadar maliye sisteminin inkişafi için yeni hedefleri ortaya çıkaracaktır. bu devrde tam funksiyonel maliye pazarlarına sağlam bankalara ve yüksek kaliteli elemanlara malik maliye sistemi kurulması planlaştırılır.

2025 yılına kadar maliye sektörü güçlü ve davamlı artım sergileyecek, ayrıca bankaların maliye sonuçları arasında farkların azalması izlenecektir. Sonuçta bankalar büyüyecek ve banka olmayan yeni finansal kurumlar yaranacaktır. Finansal kurumlar sermayeciler için alternatif kredi imkanları sağlayacağına göre sektörde rekabet güçlenecektir.

2025 yılına kadar olan devirde teknolojiye ikişaf ve tenzimlenmedeki değişiklikler sonucunda bankalar yapacağı prosesleri daha çok rakamsallaştıracaktır. Yüksek sonuçların elde edilmesi, serf olunan emeyin ve zamanın optimallaştırılması maksdıyla bir sra faaliyetler bir bölümde toplanacaktır ve banka proseslerinin %90 dan fazlası alternatif iletişim faaliyetleri ile aparılacaktır.

2025 yılı ve sonraki devrler için planlanan hedeflere çatmak için ünveriste, özel telim merkezleri vaistesesi ile yüksek bilik ve bacarıkları olan kaliteli elemanlar yetiştirilecek ve bu elemanların faaliyetleri deyerlendirilecek. (Azərbaycan Respubilkasında Maliyə Xidmətlərinin İnkişafına Dair Strateji Yol Xəritəsi. 2016: 13.)

2025 yılına kadar başlanmış faaliyetler 2025 yılından sonrada devam edecektir ve bu devrde bankaların rakamsallaşması tamamlanacaktır. Yüksek rakabetin olduğu zamanda müşteriler banka faaliyetlerini internet ve mobil rabite üzerinden hayata keçirecekler. Rakamsallaşma melumat bazası yoluyla bankadahili faaliyetleri optimallaştıracaktır ve bununlada bankalar melumat bazalarının yardılması ile müşteriler hakkında daha dolğun kaynaklara sahib olacaklar ve bunun sonucu olarak bankalar kredi risklerini azaltacaklar.

Coğrafi mövkeyinin elverişli olduğunu düşünsek 2025 yılından sonraki devir için de Azerbaycanı maliye merkezine çevirecek strategiya hiç şüphesiz olacaktır. 2025 yılına kadar bankaların hizmet seviyesi uluslararası standartlara tam olarak uygun olacaktır ve bununlada maliye hizmeti

sektörü diğer regionlarla rakabet edecek duruma yükselecek ve konşu ülkelerin maliye pazarları için bir örneğe şevrilecektir

Maliye sektörünün tam formalaşması ve maliye pazarlarında şeffaflığın artması sonucunda maliye hizmetleri sektörüne daha çok dışarıdan sermayeçiler celb olunacaktır. Maliye sektörüne dışarıdan yapılacak sermaye esasen dış bankalar tarafından yapılacaktır.

(Azərbaycan Respublikasında Maliyə Xidmətlərinin İnkişafına Dair Strteji Yol Xəritəsi. 2016:14.)

3.2 BANKA OLMAYAN KREDİ KURUMLARI

Azərbaycanda bankalarla yanaşı banka olmayan kredi kurumlarının da gelişmesi girişimciler için bir avantaj olmuştur. Girişimcilerin bankalardan alabilmediyi kredileri banka olmayan kredi kuruluşlarından asanlıkla kredileri almaktadırlar. Özellikle mikro kredilerden gelir elde edirlər. Azərbaycanda 2018 yılında 22 bank olmayan kredi kurumu faaliyetde bulunmaktadır. Azərbaycanda Azeri Star Mikrofinance, Aqrarkredit, Azinvestkredit, Azmikroinvest, Azərbaycan Mikro Kredit, Emba Finans, Brand Credit ve bazıları vardır. Banka olmayan kredi kurumlarının bazıları 2017 yılında manatın devalvasiyaya uğraması ile kapanmıştır.

Tablo 8. 2005 yılından 2018 yılına kadar devlet bankalarının ve banka olmayan kredi kurumları tarafından Azərbaycan ekonomisine kredilerin koyulması.

Yıl	Devlet Bankaları		Banka Olmayan Kredi Kurumu	
	Milyon manat	Faiz oranı %	Milyon manat	Faiz oranı %
2005	748.3	51.9	39.6	2.7

2006	1068.3	45.2	64.7	2.7
2007	1990.7	42.5	128.1	2.7
2008	3027.5	42.1	174.8	2.4
2009	3911.7	46.5	177.0	2.1
2010	3901.9	42.6	191.6	2.1
2011	3300.0	33.5	251.5	2.6
2012	4137.1	33.8	321.1	2.6
2013	5300.4	34.4	433.1	2.8
2014	6143.8	33.1	525.2	2.8
2015	7289.3	33.6	566.0	2.6
2016	5749.2	35	473.4	2.9
2017	1916.2	16.3	420.2	3.6
2018	1798.8	15.4	413.9	3.5

Kaynak: Azərbaycan Respublikası Merkez bankı Bülteni .2018.
20.05.2018

Tablodanda görüldüyü gibi devlet bankalarının kredi koyuluşu yıllar itibariyle banka olmayan kredi kurumlarının koyduğu kredileri üstelemektedir.

3.3 SİGORTA

Azərbaycanda 2018 yılı itibariyle 21 sigorta kurumu bulunmaktadır. Sigorta kurumlarından bazılarının isimleri Amrah Sigorta, Ata Sgorta, AZSIGORTA, Ateşgah Sigorta, Bakı Sgorta, Meqa Sigorta, Qala Sigorta, Paşa Sgorta v.s mövcuttur. Sigorta beklenmedik ve öngörülmez olaylara karşı pirimin önceden ödenmesi karşılığında muhtemel gerçekleşecek olayın riskini sigorta kurumuna aktarılmasıdır. 2017 yılı için sigorta kurumlarının göstericileri aşağıdaki tablo üzerinden gösterilmektedir.

Tablo. 9. Azərbaycandakı Sigorta kurumlarının tahsilat ve ödemeleri

Sigorta kurumları	Tahsilat	Ödemeler
Xalq Sigorta	1667360	1250753
Revan Sigorta	109277	113304
Qala Sigorta	2706797	8570
Paşa Sigorta	49697404	9121751
İpək Yolu Sigorta	7335573	6985
Meqa Sigorta	4852589	588487
Günay Sigorta	3246041	71026
AZSİGORTA	5139587	1974422

Ateşgah Sigorta	7370533	366072
Amrah Sigorta	8103	15343
AtaSigorta	2295259	852874
A-Group Sigorta	1621331	1736773
AXA MBASK	6374267	2627158
Azərbaycan Sənaye Sigorta	1161337	1224042
Ateşgah Həyat	8205503	20574088

Kaynak: <http://banco.az/az/insurance-indicators> 2018.20.05

Tablodanda görüldüyü gibi 2017 yılında Xalq sigorta kurumuna 1667360 manat tahsilat yapılmıştır. Kurumun ödemeleri ise 1250753 manat olmuştur. Rəvan Sigorta ve Qala Sigorta kurumlarının sırasıyla yapılan tahsilatlar 109277, 2706797 ödemeleri ise sırasıyla 113304, 8570 manat olmuştur. 2018 yılında ülkede faaliyetde bulunan 21 sigorta kurumları tarafından 193.1 milyon manat miktarında sigorta pirimleri toplanmıştır. Bu göstericileri tablo 10 üzerinden gösterilmektedir.

Tablo 10. Azərbaycandakı sigorta kurumlarının pirimleri

Sigorta kurumları	Sigorta Pirimleri
Paşa Sigorta	65545300
Paşa Həyat Sigorta	55670300

Meqa Sigorta	10121200
Atəşgah Sigorta	8425100
Atəşgah Həyat	12877800
İpək Yolu Sigorta	6601400
AtaSigorta	4236200
Qala Sigorta	3698600
AZSİGORTA	3813900
Azərbaycan Sənaye Sigorta	2163700
Günay Sigorta	1422500
Revan Sigorta	265300
Xalg Sigorta	1270900
Bakı Sigorta	189300
Amrah Sigorta	30900

Kaynak: <http://banco.az/az/news/gelirlerine-gore-sigorta-sirketlerinin-reytingi-aciqlandi-siyahi> 2018.05.20

2018 yılında en çok sigorta piriim elde eden sigorta kurumu Paşa sigorta olmuştur 65545300 manat miktarında. En düşük sigorta piriimi elde eden sigorta kurumu ise Amrah sigorta 30900 manat elde etmiştir.

2018 yılında ülkede faaliyyetde bulunan 21 sigorta kurumu tarafından 78.5 milyon manat miktarında sigorta ödemesi hayata keçirilib. Hayata keçirilen ödemeler tablo 11 de gösterilmiştir.

Tablo 11. Sigorta ödemesi faiz oranı

Sigortaçının ismi	Faiz oranı
Paşa Sigorta	% 23.4
Paşa Həyat Sigorta	% 22.8
Qala Həyat sigorta	% 8.2
Atəşgah Həyat Sigorta	% 10
Atəşgah Sigorta	% 8.1
AXA MBASK Sigorta	% 4.1
Azərbaycan Respubilkası Dövlət Sigorta	% 6.4
AZSİĞORTA	% 3.9
Standard Insurance	% 1.39

Xalq Sigorta	% 1.28
A-Qroup Sigorta	% 2.9
Günay Sigorta	% 1.27
Rəvan Sigorta	% 0.14
Naxçıvan Sigorta	% 0.004
Amrah Sigorta	% 0.02

Kaynak: <http://banco.az/az/news/cemi-sigorta-odenislerinde-sigorta-sirketlerinin-payi-ne-qederdir-2018-aprel.21.05.2018>

Bu sigorta kurumlarından 5 i toplam sigorta ödemelerinin % 72 paya sahiptirler. Diğer 16 sigorta kurumları ise toplam sigorta ödemelerinin % 28 ni teşkil edir.

Azərbaycanda 2018 yılının ocak ve nisan aylarında sigorta kurumlarının sigorta hakları tablo 12 yardımıyla gösterilmektedir.

Tablo 12. Sigorta hakları

Sigorta kurumları	Sigorta Hakları min manatla
Paşa Həyat Sigorta	108802
Paşa Sigorta	70928

Atəşgah Həyat Sigorta	17397
Azərbaycan Respubilkası Dövlət Sigorta kurumu	31925
Atəşgah Sigorta	10907
Meqa Sigorta	12461
İpək Yolu Sigorta	7159
AtaSigorta	6141
AXA MBASK Sigorta	6877
AZSİGORTA	5346
Qala Sigorta	4767
Qala Həyat Sigorta	5283

Azərbaycan Sənaye Sığorta	2777
Günay Sığorta	2590
Xalq Sığorta	2674
A-Qroup Sığorta	2174
Standard Insurance	2393
Rəvan Sığorta	388
Naxçıvan Sığorta	85
Bakı Sığorta	267
Amrah Sığorta	78

Kaynak: <http://banco.az/az/news/toplanmis-sigorta-haqlarinin-hecmine-gore-renkinq-2018-aprel> 22.05.2018

İlk sıralarda Paşa Həyat Sığorta, Atəşgah Həyat Sığorta, Meqa Sığorta və Paşa Sığorta gəlməkdədir. En aşağı pillələrdə isə Amrah sığorta, Bakı Sığorta və Naxçıvan Sığorta yerləşməkdədir.

2017 yılının yekunu ile Azərbaycandakı sigorta kurumlarının sermayelerinin miktarı tablo 13 de görülmektedir.

Tablo 13. Sigorta kurumlarının sermayeleri

Sigorta kurumları	Sermaye (manat)
Paşa Həyat Sigorta	58187000
Paşa Sigorta	66152964
AZSİGORTA	29883305
Xalq Sigorta	46220486
İpək Yolu Sigorta	26795520
Qala Həyat Sigorta	19007170
Meqa Sigorta	25671287
AXA MBASK Sigorta	18602889
Azərbaycan Sənaye Sigorta	16693911
Atəşgah Həyat Sigorta	15328930

AtaSigorta	16517210
Rəvan Sigorta	12499223
Bakı Sigorta	8943630
Qala sigorta	7271933
Günay Sigorta	7833169

Kaynak: <http://banco.az/az/news/kapitalina-gore-sigorta-sirketlerinin-reytingi-2017> 22.05.2018

En çok sermayeye sahip olan sigorta kurumu Paşa Sigortadır. En düşük sermaye ise Qala sigorta da bulunmaktadır.

SONUÇ

Azerbaycan ekonomisinin SSCB döneminde bir sıra göstericileri ile SSCB ülkeleri arasında ilk sıralarda yerleşmekteydi. SSCB yıkıldıktan sonra Azerbaycan bağımsız olduktan sonra ülke ekonomisinin gelişmesi için faaliyetler göstermiştir. Armeni işçileri tarafından topraklarının % 20 sini itiren Azerbaycan ekonomisinde de düşüşler yaşandı. Ülke ekonomisi zarar gördü. Ekonominin kalkınması için yapılan faaliyetler boşa çıkmaktaydı. Ekonominin gelişmesi için yıllar lazım idi. Bazı işletmelerin SSCB den kalma teknolojileri kullanması, sermaye yetersizliği , vergilerin çokluğu ekonominin gelişmesini yavaşlattı. Ümumimilli lider Heyder Əliyevin Azerbaycanın Cumhurbaşkanı seçilmesi ile ülke ekonomisinin kalkınması için büyük faaliyetler yapmıştır. Kendisinin söylediği gibi ekonomisi güçlü olan devlet her şeye kadirdir. Azerbaycandaki bankaların sayısının, bankaların kredi portföyünün, müşteri sayısının, mevduat portföyünün, bankaların ve banka olmayan kredi kurumlarının ekonomiye yatırımlarının, sigorta tahsilat ve ödemelerinin artması ekonominin gelişmesinin bir göstergesidir.

KAYNAKLAR

- Azərbaycan Ekonomisi - Makro Ekonomik ve Sektörel Analiz Osman. Nuri 29.08.2003
- Azərbaycan Dövlət Neşiryatı Bakı Məhəmməd həsan. Vəlili. 1993. Osman. Nuri 2003
- Bazar İktisadiyatına Keçid ve Sənaye Kompleksi. M. Eyyubov 2001 . 66.
- Azərbaycan Rəqəmlərde. ARDSK Yayınları. Bakı. 2003. 27-28
- Azərbaycan Kamu Yatırım Projelerinin ve Türk Müteahhit Firmalarının Azərbaycandakı Durumunun Değerlendirilmesi R. Yakubov 2006 . 32-33
- kaynak [http . //www. Bakubusiness.com/ekonomik.htm](http://www.Bakubusiness.com/ekonomik.htm).12.03.2003 Osman. Nuri. 73
- Azərbaycan statistik göstəriciləri 2002 . ARDSK yayınları. Bakı.2002. 459
- Azərbaycan – Türkiyə Tohum Üretimi ve Araştırma İşletmesi 2003.
- Bağımsızlığın Onuncu Yılında Azərbaycan Ekonomisi ve Türkiyə İlişkileri. Sinan. Oğan. 12.03.2003
- Azərbaycanın Aqrar İktisadiyatı Müstəgillik Dövründə. N.E. Cavadov. 2000. 58 -60.
- Qafqaz Universiteti Bankacılıq sistemi. Şəmsi. Muxtarov.2013. 75.
- Bank İşi. Azərbaycan Nəşriyatı. S. Məmmədov Bakı. 1997. 12.
- Azərbaycan Respublikası Milli Bankinin 2003 cu il ucun Pul- Kredit Siyasətinin Başlıca İstiqamətləri Baredə Beyanati “
<http://www.nba.az/az/analitic/bayanat2003-10.shtml>,(erişim tarixi:18.04.2003)
- Azərbaycan Respublikasında Maliyyə Xidmətlərinin İnkişafına Dair Strateji Yol Xəritəsi 2016. 9.
- www.nba.az/az/statistics/monetary_indicators/info_2002.shtml. (Erişim tarixi:10 04 2003)

2002 ci ilin yekunları üzre pul – kredit siyasətinin yerinə yetirilməsi haqqında . <http://www.nba.az/az/analitic/2002yekunu.shtml>, (erişim tarixi :1.4.2003)

Qeyri Bank Kredit Təşkilatları Bazarda Hökmranlıq Edir. S. Eyyuboğlu. 525 ci Qazet www.525ci.com/2003/01/04.

İllik Hesabat. Azərbaycan Respublikası Milli Bankı. 2000

Bakı. Biznes Zerkalo Gazeti.28 fevral 2001.

Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi. www.azstat.org. 20.05.2018

<http://banco.az/az/news/aktivlerine-gore-bankların-reytingi-tam-siyahi> 2018.05.18

<https://fins.az/bank/926837/depozit-portfeline-gore-bankların-siyahisi-reyting.html>(erişim tarixi:2018.05.18)

<http://banco.az/az/news/tehlil-bank-sektorunun-icmal-balansında-bankların-cemi-kapitali-ne-qeder-paya-sahibdir>. (erişim tarixi:2018.05.19)

http://banco.az/sites/default/files/news/musteri_0.jpg (erişim tarixi:14.05 2018)

<http://banco.az/az/news/bankların-kapitali-ne-qeder-gelir-getirir-roe-emsali-uzre-renkinq> (erişim tarixi:2018.05.19)

<http://banco.az/az/news/bir-il-erzinde-banklar-oz-kredit-portfelini-ne-qeder-artirib> (erişim tarixi:20.05.2018)

Azərbaycan Respublikası Mərkəz bankı Büləteni .2018. 20.05.2018

<http://banco.az/az/insurance-indicators> (erişim tarixi:2018.20.05)

<http://banco.az/az/news/gelirlerine-gore-sigorta-sirketlerinin-reytingi-aciqlandi-siyahi> (erişim tarixi:2018.05.20)

<http://banco.az/az/news/cemi-sigorta-odenislerinde-sigorta-sirketlerinin-payi-ne-qederdir-2018-aprel>.(erişim tarixi:21.05.2018)

<http://banco.az/az/news/toplanmis-sigorta-haqlarinin-hecmine-gore-renkinq-2018-aprel> (erişim tarihi:22.05.2018)

<http://banco.az/az/news/kapitalina-gore-sigorta-sirketlerinin-reytingi-2017> (erişim tarihi:22.05.2018)

<http://banco.az/az/news/hansi-banklar-lombard-kredit-verir-cedvel-0> (erişim tarihi: 03.06.2018)

Azərbaycan iktisadiyatı Sədaqət Əhmədova Bakı 2015.